

SPOUTANÉ CÍRKVE

mezinárodní vědecká konference

10. - 12. září 2019 v Olomouci

Úterý 10. září 2019

9.30-10.30 prezenca účastníků

10.30-11.00 slavnostní zahájení

11.00-12.00 František Xaver HALAS - úvodní přednáška

12.00-13.00 přestávka na oběd

13.00-15.15 I. blok - moderace Jaroslav ŠEBEK

Jiří Rajmund TRETERA - Nová právní situace věřících a církví v
ČSR v letech 1948-1950

Záboj HORÁK - Postihy církví, věřících a jejich dětí v oblasti
školství v ČSR v letech 1948-1953

Renáta JAKUBČOVÁ - Vybrané aspekty konfesijních vztahov
v Československu po roku 1949

Petr KOPECKÝ - Československé parlamentní volby v roce 1946 a
katolická církev na příkladu aktivity arcibiskupa Leopolda
Prečana

Jitka JONOVÁ - Obsazení kanonikátů metropolitní kapituly
v Olomouci roku 1949: instalování kanovníků bez státního
souhlasu

Martin JINDRA - Vliv státu na průběh V. řádného sněmu Církve
československé (husitské)

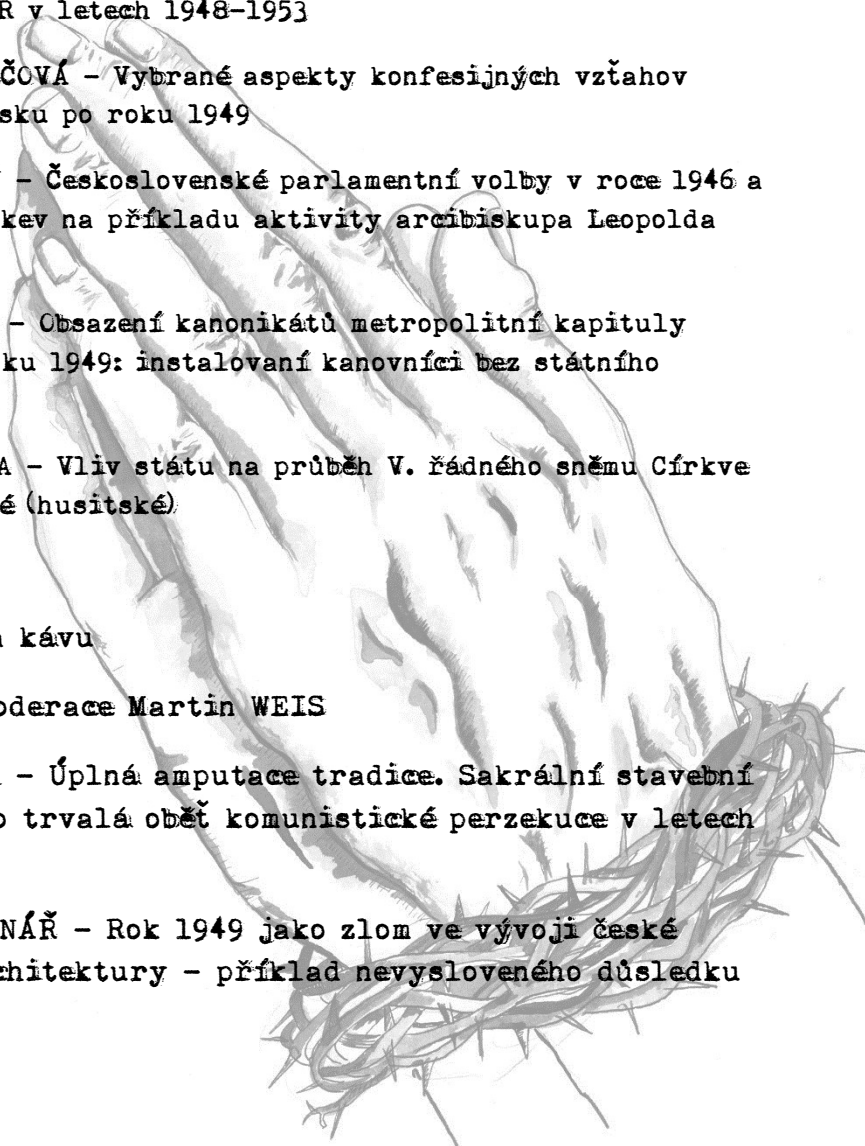
diskuze

15.15-15.45 přestávka na kávu

15.45-18.00 II. blok - moderace Martin WEIS

Jan OBRTLÍK - Úplná amputace tradice. Sakrální stavební
kultura jako trvalá oběť komunistické perzekuce v letech
1948-1989

Michal SKLENÁŘ - Rok 1949 jako zlom ve vývoji české
sakrální architektury - příklad nevysloveného důsledku

tzv. církevních zákonů

Jan KRŠKO - Kostely patří národu. Pokus o změnu
vlastnictví katolických bohoslužebních míst na počátku
dvacátých let

Marek KREJČÍ - Spor o patronáty a církevní jmění,
církevní zákony a praxe

Radka KINKOROVÁ - Ludmila NOVOTNÁ - Proměny
náboženského života v Horšovském Týně - od konce 2.
světové války do 50. let 20. století

Eva RICHTROVÁ - „Za dobrou vůli přispěti k vytvoření
dobrého poměru mezi státem a Vaší řeholí, s níž u nás s
určitostí počítáme, Vám srdečně děkujeme a těšíme se na
další spolupráci s Vámi.“ Státní „péče“ o řeholnice na
příkladu internačního kláštera Broumov

Jitka KŘEČKOVÁ - Konvent alžbětinek v Praze Na Slupi v
období 1948-1989

Věra SMOLOVÁ - Poutní místo Svatá Hora po roce 1948

diskuze

19.30

Kulatý stůl - moderace Jaroslav ŠEBEK

Domínik DUKA, kardinál a arcibiskup pražský

Jan GRAUBNER, arcibiskup olomoucký

Daniel ŽENATÝ, synodní senior ČCE

Tomáš BUTTA, patriarcha CČSH

Tomáš KRAUS, tajemník Federace židovských obcí

místo konání:

prezence, úvodní přednáška, kulatý stůl - Cyrilometodějská teologická
fakulta UP v Olomouci, Univerzitní 244/22, 771 11 Olomouc

I. a II. blok - Katedra historie FF UP, Na Hradě 5, 779 00 Olomouc

Středa 11. září 2019

9.30-12.00 III. blok - moderace Daniel DOLEŽAL

Damián NĚMEC - Další osudy „církevních zákonů“ v kontextu České republiky (1949-2012)

Peter ŠTURÁK - Gréckokatolícka cirkev v Československu v kontexte spoločensko-náboženskej situácie v rokoch 1945-1950

Lenka SVOBODOVÁ - „Věřící s pocitem vděčnosti oceňují náboženskou svobodu v našem státě a také rovnoprávnost církví.“

Blanka SOUKUPOVÁ - Státní úřad pro věci církevní, církevní odbor ministerstva školství a kultury a židovské náboženské společenství: strategie vzájemné komunikace (1949-1989)

Pavel MILKO a Dalibor STÁTNÍK - Spoutané československé pravoslaví

diskuze

12.00-13.00 přestávka na oběd

13.00-15.15 IV. blok - moderace Jitka JONOVÁ

Martin WEIS - Českobudějovický biskup Josef Hlouch a tzv. církevní zákony

Vít NĚMEC - Okolnosti dvou trestních stíhání bibliisty Antonína Klevety v období komunismu

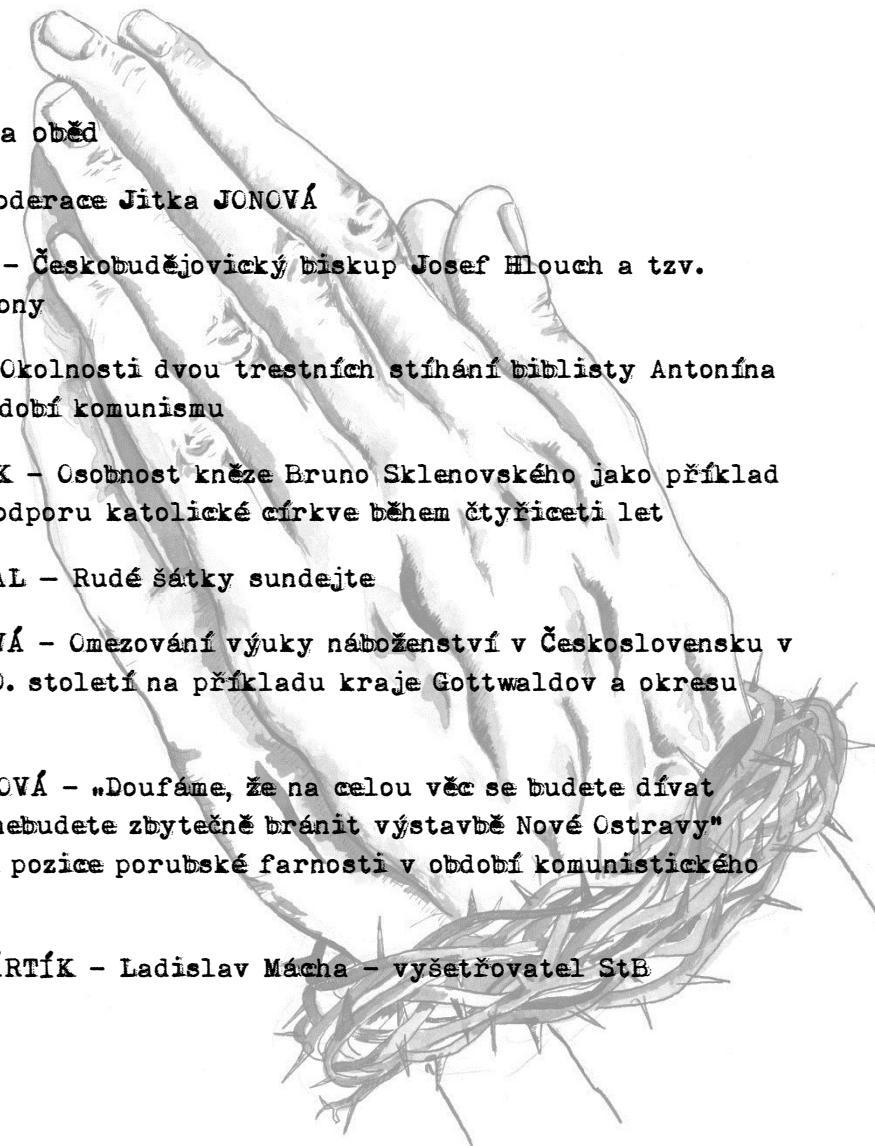
Prokop TOMEK - Osobnost kněze Bruno Sklenovského jako příklad perzekuce i odporu katolické církve během čtyřiceti let

Miloš DOLEŽAL - Rudé šátky sundejte

Jitka FRIČOVÁ - Omezování výuky náboženství v Československu v 50. letech 20. století na příkladu kraje Gottwaldov a okresu Kroměříž

Jana PRCHALOVÁ - „Doufáme, že na celou věc se budete dívat střízlivě a nebudete zbytečně bránit výstavbě Nové Ostravy“ aneb nelehká pozice porubské farnosti v období komunistického režimu

František BÁRTÍK - Ladislav Mácha - vyšetřovatel StB

Lukáš KOPECKÝ - Prokurátor JUDr. Karel Čížek jako specialista
na církevní procesy

diskuze

15.15-15.45 přestávka na kávu

15.45-17.15 V. blok - moderace Michaela Moravčíková

Karel ŘEHÁČEK - Lakomá Barka budovatelkou socialismu?
Farní hospodyně a jejich existenční zajištění po roce 1949

Martin PÁCHA - Výuka náboženství aneb stýkání a potýkání
katolíků a komunistů v 50. letech 20. století

Ondřej HOLUB - Předpoklady, kontext a průběh dialogu
mezi rakouskými komunisty a katolickou obcí v 60. letech
20. století

Terezie HLAVÁČKOVÁ - Zobrazení katolické církve v českém
hraném filmu v druhé polovině 60. let 20. století

Petr TESARŮ - „Křížová cesta“ - seriál Třicet případů
majora Zemana jako obraz státní církevní politiky vůči
ženským řeholím

diskuze

17.30-18.15 kulturní program

19.30 společenský večer s rautem

místo konání:

III., IV. a V. blok - Katedra historie FF UP, Na Hradě 5, 779 00 Olomouc

společenský večer - atrium Uměleckého centra UP v Olomouci,
Univerzitní 3, 771 47 Olomouc

Čtvrtek 12. září 2019

9.30-12.00 VI. blok - moderace Věra SMOLOVÁ

Jaroslav ŠEBEK - Proměny české církevní situace po roce 1989

Michaela MORAVČÍKOVÁ - Právo a náboženstvo v Slovenskej republike po roku 1989

František NEUPAUER - Sviečková manifestácia v Bratislave

Beata KEMPŇÁ - Mons. Miloslav Klisz. Příběh kněžské služby v době náboženské nesvobody

Jiří SMITKA - Archiválie vzniklé z činnosti církevních institucí jako předmět znárodnění a restituce

diskuze

12.00 závěrečné shrnutí - Jaroslav ŠEBEK

místo konání:

VI. blok, závěrečné shrnutí - Cyrilometodějská teologická fakulta UP v Olomouci, Univerzitní 244/22, 771 11 Olomouc

Změna programu je vyhrazena.

Anotace příspěvků v abecedním pořadí podle autorů:

PhDr. **BÁRTÍK František**

Ladislav Mácha - vyšetřovatel StB

V budově samovazby věznice Valdice bylo zřízeno na přelomu let 1949-1950 přísně utajované vazební oddělení StB, které mělo sloužit k vyšetřování zatčených představitelů církví a církevních řádů. Farář Josef Toufar se sem dostal v souvislosti s tzv. Číhošťským zázrakem (pohyb křížku při kázání). Jeho vyšetřovatelem se stal Ladislav Mácha. Právě osoba Ladislava Máchy bude hlavním tématem příspěvku. Materiál vychází zejména z přípravného řízení s Ladislavem Máchou, které vedlo ÚDV-SKPV. Důraz bude kladen na jeho profesní kariéru a snahy různých režimů o potrestání Máchy za smrt faráře Toufara. Ladislav Mácha se aktivně účastnil protifašistického odboje. Byl zatčen gestapem a za protistátní činnost odsouzen k trestu smrti. V únoru 1945 se mu však podařilo z vězení utéci a do konce války bojoval proti Němcům v partyzánské skupině Smrt fašismu. V roce 1945 se stal nejen členem KSČ, ale vstoupil také do služeb SNB. Sám Mácha o výsledku faráře Toufara v roce 1951 inspekci MV vypověděl: „Toufar dostal napřed pár pohlavků a potom gumovým obuškem přes zadek a na šlapky.“ Výsledky probíhaly téměř každý den. Při tzv. filmové rekonstrukci v Číhošti si Josef Toufar stěžoval na velké bolesti v břišní krajině, proto byl odvezen zpět do Valdic. Jeho zdravotní stav se stále zhoršoval. Krátce po převozu do sanatoria v Legerově ulici v Praze dne 25. února 1950 zemřel. Tajný pohřeb proběhl dne 28. února 1950 do hromadného hrobu v Ďáblicích. V roce 1963 byl Mácha za použití násilí v kauze Toufar potrestán stranicovou důtkou a odchodem ze služeb ministerstva vnitra. V roce 1968 se znovu otevřela kauza Ladislava Máchy, ten byl 8. června 1968 vzat do vazby a vyšetřován pro podezření ze spáchání vraždy. Ihned podal stížnost pro porušení zákona a podpořil ji čtyřdenní hladovkou. Dne 24. června 1968 byl z vazby propuštěn - trestní stíhání pokračovalo na svobodě. Vojenský soud v Příbrami jeho stíhání v prosinci zastavil, protože se nepodařilo prokázat vinu na smrti faráře Toufara jako vraždy a trestné činy zneužití pravomoci veřejného činitele a ublížení na zdraví nešlo stíhat - podle platného zákona byly promlčeny. Po „sametové“ revoluci byl případ znovu otevřen a v roce 1998 Obvodní soud pro Prahu 6 odsoudil bývalého příslušníka StB Ladislava Máchu k pěti letům vězení. O rok později byl trest zmírněn na dvouletý. Do vězení ale nikdy ze zdravotních důvodů nenastoupil.

Mgr. DOLEŽAL Miloš

Rudé šátky sundajte

Příběh faráře Josefa Němce z Vysočiny, který byl dvakrát odsouzen komunistickým soudem. Nejprve v roce 1950 za to, že v kázání zdůraznil důležitost sňatku katolických snoubenců v kostele na úkor tehdy zavedených povinných občanských sňatků na úřadě. A v roce 1956 z důvodu, že požádal žáky, aby při hodině náboženství sundali pionýrské šátky.

Mgr. FRIČOVÁ Jitka

Omezování výuky náboženství v Československu v 50. letech 20. století na příkladu kraje Gottwaldov a okresu Kroměříž

V říjnu 1949 byl přijat zákon číslo 217/1949 Sb., kterým byl zřízen Státní úřad pro věci církevní, který měl „dbáti o to, aby se církevní a náboženský život vyvíjel v souladu s ústavou a zásadami lidově demokratického zřízení.“ Této instituci byl mimo jiné svěřen také vrchní dozor nad výukou náboženství v Československu po stránce státně a církevně politické. Tento dozor byl vykonáván příslušnými krajskými a okresními národními výbory prostřednictvím církevních tajemníků.

V příspěvku s názvem Omezování výuky náboženství v Československu v 50. letech 20. století je nastíněno, jak probíhala výuka náboženství na školách před zásahy státu, které si kladly za cíl omezovat výuku náboženství. Stručně jsou popsány požadavky církve k výuce náboženství. Stejně jako část příspěvku je však věnována výnosům Ministerstva školství a kultury a Státního úřadu pro věci církevní k výuce náboženství, přesvědčovací kampani a ateistické propagandě v souvislosti s výukou náboženství. Jsou zmíněny také reakce církve a věřících na omezování výuky náboženství a hodnocení úspěšnosti opatření k omezení výuky náboženství ze strany KSČ.

Výsledky omezování výuky náboženství jsou v rámci příspěvku podloženy statistickými údaji. Celostátní procentuální hodnoty dětí přihlášených do vyučování náboženství v letech 1950–1960 jsou srovnávány s procentuálními hodnotami dětí přihlášených do náboženství v kraji Gottwaldov a v okrese Kroměříž ve stejném období.

Omezování výuky náboženství bylo součástí úsilí komunistické strany o osvobození společnosti od vlivu náboženství. Lze konstatovat, že tažení státu proti výuce náboženství bylo úspěšné. Dokládají to výše zmíněné

statistické údaje. Důsledky těchto opatření si s sebou nese naše společnost až do dnešní doby.

Příspěvek vychází z archivních fondů Národního archivu v Praze, konkrétně z fondu Státní úřad pro věci církevní 1949–1956, z fondu Ústřední akční výbor NF 1948–1955, z fondu ÚV KSČ 1945–1989 a z fondu Ministerstvo školství a kultury 1945–1967. Regionální údaje pocházejí z archivních fondů Moravského zemského archivu v Brně, z fondu KNV Gottwaldov 1945–1960.

Mgr. et Mgr. HLAVÁČKOVÁ Terezie

Zobrazení katolické církve v českém hraném filmu v druhé polovině 60. let 20. století

Vztah státu a katolické církve byl obzvláště v období čtyřicetiletého komunistického režimu pro život věřících velmi problematický. Komunistická idea vycházející z marxismu byla svým materialistickým přístupem ihned od počátku v opozici k náboženskému myšlení. Po únoru 1948 začal režim uplatňovat proti církvím, jejich představitelům či sympatizantům represivní metody, i když se režim snažil zdánlivě prezentovat jako tolerantní ke katolickému náboženství. Stačí vzpomenout na tzv. Katolickou akci, jejíž cílem bylo získat absolutní moc nad církví nezávislou na Vatikánu, a poté nahradit náboženskou víru novou vírou v komunismus. Příspěvek se bude zaměřovat na české hrané filmy vzniklé v druhé polovině 60. let 20. století znázorňující církev, její představitele a samotné věřící. Toto období je dobou jistého uvolnění, do kterého zapadá tzv. pražské jaro, které končí příjezdem vojsk Varšavské smlouvy. Společnost se menšího uvolnění dočkala už v 50. letech, a to po smrti K. Gottwalda a J. V. Stalina, ale o skutečně svobodnější atmosféře, i když stále omezené například cenzurou, je možné mluvit až v druhé polovině 60. let. Právě v této éře vznikaly filmy, které již nepředstavují církev a její představitele pejorativně, ale naopak jsou i katoličtí kněží zpodobněni kladně, avšak není to pravidlem, přičemž se každý tvůrce s tématem vyrovnal podle své intence. Prostor bude věnován pěti režisérům – Evaldu Schormovi, Karlu Kachyňovi, Františku Vláčilovi, Otakaru Vávrovi a Vojtěchu Jasnému, přičemž bude přihlédnuto i k jejich dřívější filmové tvorbě. Tato krátká etapa druhé poloviny 60. let bude dána do kontrastu s filmovou tvorbou 50. let, v níž byla církev zobrazována záporně jako zpátečnická organizace, která si přeje jen bohatství a neuznává socialistickou myšlenku, a právě tato diverzifikace bude klíčová.

Mgr. HOLUB Ondřej

Předpoklady, kontext a průběh dialogu mezi rakouskými komunisty a katolickou obcí v 60. letech 20. století

V průběhu 60. let 20. století prodělali rakouští komunisté výraznou transformaci vlastní identity, projevující se v jejich adaptaci na demokratický parlamentní systém a jeho normy a v rezignaci na dogmatické postuláty diktatury proletariátu a násilného převzetí moci. Jejich nově osvojená demokratická perspektiva, kodifikovaná 19. sjezdem strany v roce 1965, počítala se společenským dialogem s nekomunistickými progresivními silami za účelem vytvoření širší společenské základny pro demokratický přechod k socialismu.

Ve svém příspěvku se zaměřuji na analýzu teoretických a ideových východisek, na jejichž základě považovali rakouští komunisté dialog s katolickou obcí věřících za uskutečnitelný. Soustředím se na zásadní teoretické materiály předních komunistických intelektuálů, jejichž výpovědi můžeme k samotnému dialogu vztahovat a analyzují na jejich základě proměny ideologických perspektiv strany vůči rakouské katolické církvi. Cílem příspěvku je nabídnout náhled do struktury vnitrostranického dialogu ohledně otázek vztahu víry, církve a dalšího společného boje za společenskou reformu ve znamení socialismu. Usiluji o širší přiblížení charakteru dobově eskalujícího marxisticko-křesťanského dialogu za podmínek, kdy rakouští komunisté tvořili spíše marginální politickou sílu a svým způsobem exkluzivní intelektuální komunitu, zatímco ke katolicismu se alespoň formálně hlásila většina domácí rakouské populace. Tyto podmínky dialogu byly zcela opačné vůči podmínkám v tehdejší Československu. Ve svém příspěvku tak usiluji o předestření širší středoevropské perspektivy zmíněného dialogu.

doc. JUDr. ICLic. **HORÁK Zboj**, Ph.D., LL.M.

Postihy církví, věřících a jejich dětí v oblasti školství v ČSR v letech 1948–1953

Návaznost výuky náboženství ve veřejných školách na předúnorovou úpravu. Zdánlivě konciliantní přístup komunistů a jimi ovládaného školského aparátu k vyučování náboženství na počátku jejich diktatury. Nesplněné přísliby výjimky z nového zákona o jednotné škole z roku 1948 pokud jde o zachování církevního školství, třebaž v minimálním rozsahu. Likvidace církevního školství v letech 1949/50. Protináboženské působení učitelů ostatních předmětů a jejich propouštění ze zaměstnání z náboženských důvodů. Vytlačení výuky náboženství na okraj školního

programu od roku 1952 a dotvrzení tohoto procesu osmiletkovou a jedenáctiletkovou školskou reformou z roku 1953. Vyloučení teologických fakult z rámce univerzit v květnu 1950, likvidace všech katolických i nekatolických seminářů a olomoucké teologické fakulty v červenci 1950 a reformy katolického i evangelického teologického studia v Praze. Ingerence státních orgánů do přijímání studentů na zbývající teologické fakulty. Úprava jejich studijního programu a celkového právního postavení učitelského sboru i jeho sestavování.

Mgr. JAKUBČOVÁ Renáta, PhD.

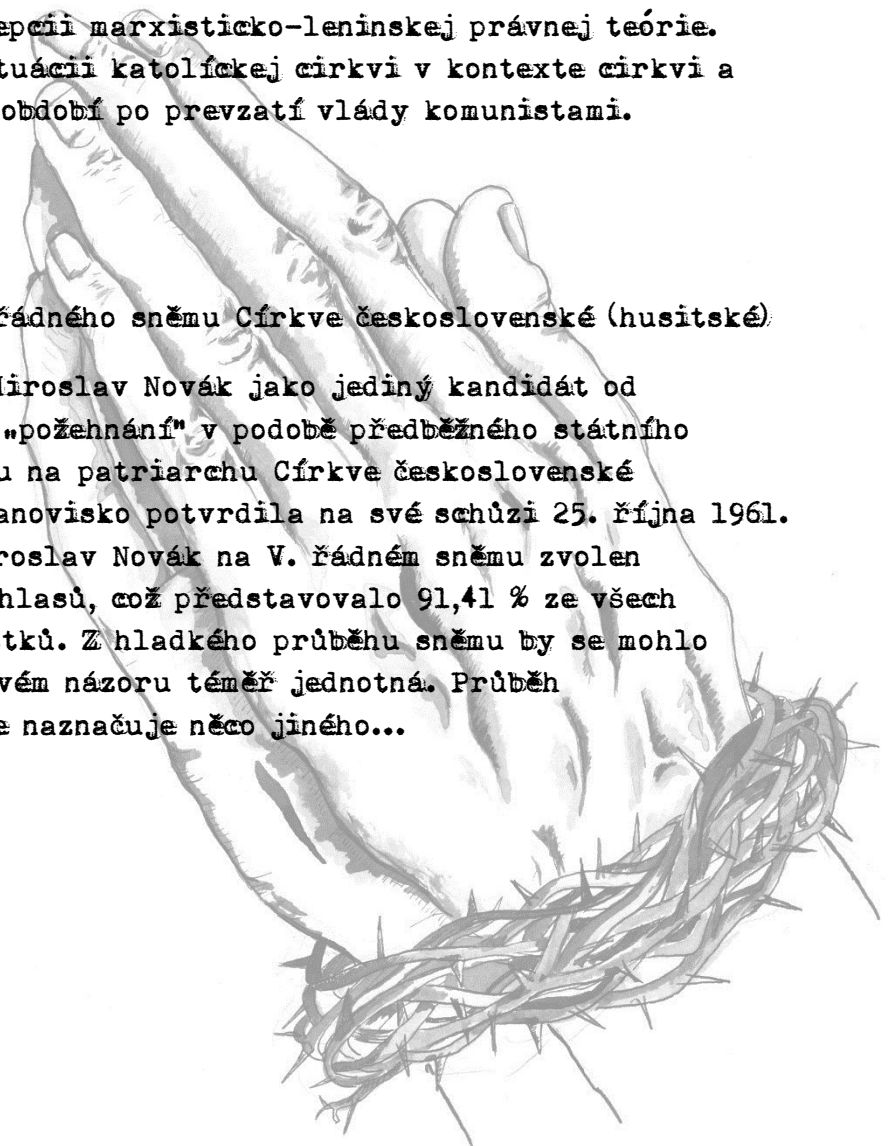
Vybrané aspekty konfesijních vztahů v Československu po roku 1949

Tento příspěvek se zabývá situací církevního práva v Československu po druhé světové válce, která nebola příznivá pro církve z důvodu celkové ateizace společnosti a rostoucího vlivu komunistické strany Československa. Koncem 40. a začátkem 50. let 20. století bylo přijato několik proticírkevních zákonů. Právní teorie korespondovala s politickým systémem v zmysle aplikácie absolútnej moci poprednej politickej strany v koncepcii marxisticko-leninskej právnej teórie. Príspevok pojednáva o situácii katolíckej cirkvi v kontexte cirkvi a štátu v nedemokratickom období po prevzatí vlády komunistami.

PhDr. JINDRA Martin

Vliv státu na průběh V. řádného sněmu Církve československé (husitské)

V červenci 1961 obdržel Miroslav Novák jako jediný kandidát od politického byra ÚV KSČ „požehnání“ v podobě předběžného státního souhlasu pro kandidaturu na patriarchu Církve československé (husitské). Vláda toto stanovisko potvrdila na své schůzi 25. října 1961. O tři dny později byl Miroslav Novák na V. řádném sněmu zvolen patriarchou. Získal 277 hlasů, což představovalo 91,41 % ze všech platných hlasovacích lístků. Z hladkého průběhu sněmu by se mohlo zdát, že církve byla ve svém názoru téměř jednotná. Průběh vyhledávacího řízení, ale naznačuje něco jiného...

PhDr. JONOVÁ Jitka, Th.D.

Obsazení kanonikátů metropolitní kapituly v Olomouci roku 1949:
instalování kanovníků bez státního souhlasu

Ještě v polovině 20. století měla metropolitní kapitula stanovy vydané arcibiskupem Rudolfem Janem v roce 1826, aniž by reflektovaly ustanovení kodexu kanonického práva z roku 1917. Arcibiskup Leopold Prečan usiloval o vydání nových stanov, ale neúspěšně (vážený problém představovaly kompetence při obsazování uprázdněných kanonikátů). Politická situace po smrti arcibiskupa Prečana (roku 1947) a po událostech v únoru 1948 doznala výrazných změn. Nový arcibiskup, profesor Josef Matocha, byl jmenován Svatým stolcem, ač sám nebyl předtím kanovníkem. Kapitule však věnoval velkou pozornost a povzbuzoval ji, aby zpracovala ke schválení své nové stanovy. Změna politické situace řešení kapitulních stanov nepřála. Nové zákony upravující postavení církve v Československu, v nichž byl mimo jiné stanoven institut státního souhlasu, vedly k dalším komplikacím při obsazování kapituly a přípravě nových kapitulních stanov. Po kanovnících instalovaných v říjnu 1949 s vědomím státu, byl opět požadován státní souhlas, což zkomplikovalo situaci nově instalovaných kanovníků. V době komunistického režimu bylo obsazování kapitul plně v rukou státu. Během komunistického režimu nejen nedošlo ke schválení nových kapitulních stanov, kapitula ani nemohla svobodně působit, nové kapitulní stanovy byly schváleny arcibiskupem Janem Graubnerem v roce 1994.

Mgr. KEMPNÁ Beata

Mons. Miloslav Klisz. Příběh kněžské služby v době náboženské nesvobody

Cílem příspěvku je představit jeden z mnoha příkladů kněžské služby v Československu v letech 1948–1989, její každodennost, a to na příkladu katolického duchovního Miloslava Klisze. Kněze, který až na krátké období povolání k PTP působil vždy aktivně v duchovní správě, aniž by se upsal vládnoucímu komunistickému režimu.

Mgr. KINKOROVÁ Radka

Proměny náboženského života v Horšovském Týně - od konce 2. světové války do 50. let 20. století

Ve svém příspěvku se pokusíme na základě informací z farní kroniky Arciděkanství v Horšovském Týně, kroniky města Horšovský Týn a dalších archivních pramenů popsat proměny církevního života v tomto městě v prvním desetiletí po skončení 2. světové války.

Horšovský Týn je místo s velmi dlouhou a bohatou církevní tradicí. Území dnešního města a jeho okolí se již roku 973 stává majetkem pražského biskupství. O významu Horšovského Týna v církevní správě svědčí, že roku 1216 je ve městě poprvé připomínáno arciděkanství. Tento status zůstal farnímu úřadu v Horšovském Týně až do dnešních dnů. Ve městě působil od poloviny 17. století kapucínský řád, jehož klášter založili majitelé zdejšího panství z rodu Trauttmansdorffů.

Pohraniční město s převahou jazykově německého obyvatelstva se po osvobození americkou armádou začalo pod vedením několika málo duchovních konsolidovat po stránce církevního života. Počátkem roku 1946 však bylo přibližně 1 600 občanů německé národnosti z celkového počtu 3 475 obyvatel spolu s arciděkanem Josefem Hüttlem zařazeno do odsunu.

Rok 1947 je rokem svatovojtěšských oslav. V Horšovském Týně je přítomnost ostatků sv. Vojtěcha ve dnech 23. - 24. 7. 1947 na dlouhou dobu poslední náboženskou slavností větších rozměrů.

Období po přijetí církevních zákonů je poznamenáno častým střídáním administrátorů farnosti, devastací církevních budov, úpadkem výuky náboženství a samozřejmě ztrátou pozemkového vlastnictví.

Akce K postihuje také místní kapucínský klášter. Jeho poslední kvardián P. Donatus (Bohumil Barták) se nechává přeřadit do duchovní služby. Stává se v roce 1951 administrátorem farnosti v Horšovském Týně. Podle farní kroniky byl však také údržbářem a zahradníkem.

Záznamy v kronice města jsou poznamenány socialistickou a ateistickou propagandou. Je zdůrazňována činnost sboru pro občanské záležitosti v oblasti vítání občánků a občanských sňatků.

Zavedení církevních zákonů poznamenalo životy věřících a kněží v celém tehdejší Československu. Hospodářský a politický útlak církve poznamenal i složku duchovní. Specifikem Horšovskotýnska bylo doosídlení obyvatelstvem s rodinnými kořeny v jiných částech

republiky. V takovém prostředí a společenském ovzduší bylo obtížné navázat na náboženské tradice a rozvíjet život farního společenství.

Mgr. KOPECKÝ Lukáš

Prokurátor JUDr. Karel Čížek jako specialista na církevní procesy

Před třemi roky jsem na konferenci Spisovatelé za mřížemi konané v prostorách Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje hovořil jako v podstatě úplně první v širším rámci o osudech nechvalně známého prokurátora Karla Čízka. O rok později byl vydán sborník, kde si čtenář může v písemné podobě o celé Čížkově životní anabázi přečíst včetně do té doby naprosto neznámých detailů.

Na olomoucké konferenci bych v detailech přiblížil Čížkovo angažmá v procesech s církevními představiteli, na něž se v dané době specializoval (Josef Toufar, Machalka a spol., P. Ladislav Brabec a spol., Stanislav Zela a spol., P. Josef Bučil, Převor Dismas Vrbík, Valena a spol., Oto Mádr a další). Rád bych využil nové poznatky získané dalším studiem.

Mgr. KOPECKÝ Petr

Československé parlamentní volby v roce 1946 a katolická církev na příkladu aktivity arcibiskupa Leopolda Prečana

Volby do Ústavodárného Národního shromáždění v květnu roku 1946 byly prvními volbami na území Československé republiky po skončení druhé světové války. V rámci Národní fronty mohli voliči vybírat ze čtyř stran na území českých zemí a čtyř na Slovensku. Největší počet mandátů v parlamentu získala Komunistická strana Československa. Předvolební preference této strany, těžící v mnohém z celospolečenské atmosféry poválečné Evropy, spolu s intenzivní předvolební kampaní vzbudily pozornost představitelů římskokatolické církve, včetně olomouckého arcibiskupa Leopolda Prečana (1866–1947), který byl již řadu let vnímán jako hlava celé církve na území Československa. Do volebního boje vstoupil vydáním pastýřského listu O volební povinnosti katolíků, který byl čten během nedělních mší svatých týden před konáním voleb. Vedle účasti katolíků ve volbách pak v textu listu arcibiskup nabádá k výběru strany, která bude hájit náboženství a nebude příčinou odkřesťanštění společnosti. Byť nebyla jmenována žádná konkrétní strana, kterou by věřící volit měli či naopak neměli, byl dokument mnohými považován za zákaz volit stranu komunistickou (popřípadě přímo

doporučení volit Československou stranu lidovou). Situace byla o to komplikovanější, že po roce 1945 se mnozí věřící s programem komunistické strany identifikovali, k čemuž do velké míry přispívala i předvolební kampaň strany, která se prezentovala jako uskupení hájící náboženskou svobodu a kterou by měl volit automaticky každý katolík coby dobrý Čech. Konkrétní dopad tohoto pastýřského listu na výsledek voleb by byl spekulací, bezpochyby však vyvolal první velkou kritiku arcibiskupa Prečana a jeho episkopátu (především jeho údajné dobrovolné spolupráce s nacisty), z níž pak po mnohá léta čerpal jak lokální komunistický tisk, tak například i texty obžalob během soudních procesů s katolickými ordináři v padesátých letech. Prečanův zásah do průběhu voleb v doleva směřující třetí Československé republice byl však v intencích protikomunistické politiky Svatého stolce a papeže Pia XII. (1876–1958), jenž se sám z obavy před silící levicovou Lidovou frontou podobným způsobem angažoval v italských parlamentních volbách v roce 1948 a o rok později členy komunistických stran i jejich příznivce exkomunikoval.

PhDr. **KREJČÍ Marek**, Ph.D.

Spor o patronáty a církevní jmění, církevní zákony a praxe

V jednání o úpravu vztahů mezi československým státem a katolickou církví v první polovině 20. století byla jednou z klíčových otázek právní povaha církevního majetku a s ní historicky spojená otázka vztahů mezi subjekty kanonického práva a světskými patrony. Diskuze vedené za první a třetí republiky byly nakonec rozřešeny v roce 1949 jednostranným aktem státní moci, který patronátní závazky zrušil a nahradil je financováním osobních a věcných nákladů církví prostřednictvím státního rozpočtu. Církevní politika komunistické strany procházela řadou proměn a zprvu se nebránila ani aktivnímu vyhledávání exponentů v prostředí církví, kteří by byli z různých důvodů ochotni spolupracovat s komunistickým režimem. Vyhrocení vztahů a zejména události roku 1950 dostatečně prokázaly, že stát o církevní jmění ani přes jeho mimořádnou kulturní hodnotu není schopen a především ani nemá zájem se starat s péčí řádného hospodáře. Agenda církví a náboženských společností byla převedena z působnosti věcného referátu ministerstva školství a osvěty do samostatného ústředního orgánu státní správy. Byrokratické řízení ani dohled nad církvemi na řadě úrovní a prostřednictvím zvláštních zmocněnců nedokázali zabránit nevratným škodám na církevním majetku, na čemž svůj podíl mělo bezpochyby prostředí vybičované proticírkevní hysterie a politických procesů vůči jejím řádným představitelům. V prostředí Státního úřadu

pro věci církevní ovlivněném kádrovou politikou ambiciózního Alexeje Čepičky panoval kariérismus, řevnivost a formalistický alibismus. Docházelo při správě církevního majetku i k případům zřejmého zneužívání úřední moci k osobnímu prospěchu jednotlivců, které konciliantní diplomat Zdeněk Fierlinger jako designovaný Čepičkův nástupce v čele církevního úřadu neměl ani vůli řešit.

PhDr. KRŠKO Jan

Kostely patří národu. Pokus o změnu vlastnictví katolických bohoslužebných míst na počátku dvacátých let

V kontextu bouřlivého počátku 20. let minulého století se vedle pozemkové reformy církevní půdy objevovaly požadavky i na socializaci katolických sakrálních objektů. Šlo především o místa, kde nově vzniklé reformační církve získaly početní převahu a neměly vlastní bohoslužební prostor. Problém se netýkal jen českých zemích, ale rovněž Podkarpatské Rusi, kde obdobně vystupovala pravoslavná církev vůči řeckokatolíkům. V mnoha případech došlo i k zabírání kostelů a far a ke konfliktům s katolickými věřícími i státní správou, které přerůstaly i do fyzické roviny. Argumentačně se reformační církve opíraly o husitskou minulost kostela či jen o skutečnost, že objekt postavili předkové současných obyvatel, a tudíž má sloužit všem lidem v dané lokalitě. Příspěvek se dotkne i otázky využívání beneficium a postoje patronátních orgánů. Jak k celé problematice z pozice patrona přistupovala města a jak historická šlechta. Přiblížíme si odlišný postoj státní správy a samosprávy a pozvolnou snahu státních orgánů vyřešit situaci ve prospěch katolické církve. Celou záležitost lze chápat jako největší pokus o změnu užívání katolických bohoslužebných objektů od Bílé Hory. Předlistopadový režim kromě otázky využití evangelických kostelů po odsunu Němců problém bohoslužebných prostor ve větším rozsahu neřešil.

Mgr. KŘEČKOVÁ Jitka

Konvent alžbětinek v Praze Na Slupi v období 1948–1989

Příspěvek se bude zabývat konkrétním dopadem proticírkevní politiky státu na konvent alžbětinek v Praze Na Slupi v době totality.

doc. Mgr. ThLic. **MILKO Pavel**, Ph.D.

Spoutané československé pravoslaví

Heidrychiádou zdecimované české pravoslaví po druhé světové válce nečekalo období konsolidace a růstu, přestože počty věřících se s příchodem desetitisíců volyňských Čechů zvětšily, krátce po osvobození bylo zmanipulováno a poškozeno jak zcela zjevnými státními zásahy, tak eliminací lidí, kteří nesouhlasili s kurzem, který měl být českému pravoslaví nastaven.

Příspěvek se pokusí poukázat na některé události, ke kterým došlo mezi lety 1945–1950, z nichž plyne, že české pravoslaví patří k těm nejdříve spoutaným církvím.

Možná mnohem osudnější byl stav církve na východním Slovensku, kdy k zhoršení jeho vnitřní soudržnosti a autenticity přispěla situace po Prešovském soboru („sněmu“) v roce 1950, kterým byla řeckokatolická církev donucena k formálnímu splnutí s pravoslavím.

ThLic. Mgr. **MORAVČÍKOVÁ Michaela**, Th.D.

Právo a náboženstvo v Slovenskej republike po roku 1989

Vzťah štátu a cirkví, vyjadrený predovšetkým jeho právnym ukotvením, je jedným z najdôležitejších ukazovateľov vyspelosti demokratického štátu. Odluka cirkví od štátu bola jedným z hesiel skandovaných nespokojnými demonštrantami na námestiach v novembri 1989. Séria zásadných právnych úprav začala takmer ihneď po páde komunizmu zrušením takzvaných cirkevných trestných činov – marenia dozoru štátu nad cirkvami, nasledovalo zrušenie dozoru štátu nad cirkvami, inštitút štátneho súhlasu pre ustanovovanie kléru a ďalšie ingerencie štátu do života cirkví. Zákonom č. 16/1990 došlo k čiastočnej odluke cirkví od štátu, okrem finančnej oblasti. Základ novej konfesnoprávnej úpravy bol položený prijatím Listiny základných práv a slobôd, ústavou republiky, následne bol prijatý zákon o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností. Novela zákona o rodine priniesla obnovenie tradičnej alternatívnej formy uzatvárania manželstva pred orgánmi registrovaných cirkví a náboženských spoločností, čím takto uzatvorené sobáše nadobudli civilnoprávnu účinnosť. Slovenská republika sa tiež usilovala prostredníctvom reštitúcií cirkevného majetku o čiastočné zmiernenie krívd, ktoré cirkvi počas komunizmu pocítili aj v majetkovej oblasti. Práce expertných skupín na návrhu nového modelu financovania cirkví a náboženských spoločností, ktorý by mal nahradiť model, ktorý je s určitými modifikáciami na Slovensku

funkčný od roku 1949, zatiaľ nepriniesli výsledok v podobe prijatého paragrafového znenia zákona. Sporadicky sa tiež objavujú návrhy na zmenu relatívne prísneho modelu registrácie cirkví a náboženských spoločností štátom. Uzatvorenie Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou v roku 2000 a Zmluva medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami otvorili novú kapitolu vzájomných vzťahov, ktorá má svoje pokračovanie v prijatých či rozpracovaných takzvaných čiastkových zmluvách. Aj v súvislosti s ich prípravou sa dnes zdá byť kľúčovým uchopenie pojmu sekulárnosti ako požiadavky na charakter štátu, tak ako sa javila kľúčovou definícia požadovanej odluky cirkví od štátu tesne po páde komunizmu.

Mgr. NEUPAUER František, PhD.

Sviečková manifestácia v Bratislave

Vo svojom príspevku sa zameriam na postavenie "mlčiacej cirkvi" v čase komunistického režimu, z ktorej sa zrodila Sviečková manifestácia (25. 3. 1988). Poukážem na na líniu vedúcu k organizátorom Sviečkovej manifestácie, ktorej nositeľmi bol tajný biskup Korec, lekár Silvester Kréméry a matematik Vladimír Jukl. Odkryjem ilegálnu činnosť, zmienim sa o tajných krúžkoch, pútiach, podpisových akciách, pašovaní náboženskej literatúry, tvorbe samizdatu a i., čo vyústilo v zorganizovanie Sviečkovej manifestácie v Bratislave.

doc. lic. NĚMEC Danián, dr.

Další osudy „církevních zákonů" v kontextu České republiky (1949–2012)

Změny právní regulace centrálního státního orgánu pro otázky církví a náboženských společností (vládní nařízení č. 19/1956 Sb.). Modifikace uplatňování právních institutů státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti a nuceného obsazení úřadu v církevní správě (vybrané příklady). Změna postavení církví a náboženských společností – série zákonných změn z počátku 90. let 20. stol. Zákon o církvích a náboženských společnostech č. 3/2002 Sb. a jeho výraznější úpravy. Zákony týkající se nápravy majetkových křivd vůči církvím a náboženským společnostem až do zákona o majetkovém vyrovnání č. 428/2012 Sb. a s ním spojených daňových úprav.

Mgr. NĚMEC Vít, Ph.D.

Okolnosti dvou trestních stíhání bibliisty Antonína Klevety v období komunismu

Prof. ThDr. Antonín Kleveta (1904–1969) byl českým biblistou, filologem, asyriologem a profesorem Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Olomouci. Pocházel z Vitčic na Prostějovsku. Po absolvování arcibiskupského gymnázia v Kroměříži studoval na olomoucké bohoslovecké fakultě, z níž přešel na bohosloveckou fakultu ve Štrasburku. Další studia absolvoval na L'École biblique et archéologique v Jeruzalémě. Od první poloviny třicátých let působil jako vyučující na své domovské fakultě v Olomouci. V období druhé světové války byl zatčen gestapem a uvězněn. Zpět na fakultu se vrátil s podlomeným zdravím v roce 1945. V následujících letech se postupně habilitoval jako soukromý docent pro obor biblického studia Starého zákona a později byl jmenován i mimořádným profesorem pro stejný obor. Po zrušení fakulty byl dán v roce 1952 do invalidního důchodu.

Referát k této osobnosti bude pojednávat o zajímavých okolnostech dvou trestních stíhání prof. Klevety v období komunismu (v roce 1957 kvůli údajnému podvracení republiky a v roce 1965 zase z příčiny poškozování zájmů republiky v cizině, přičemž v prvním případě byl následně i odsouzen a vězněn). Při vyšetřování v roce 1957 totiž Kleveta svou výpověď uvedl do nesnází i tehdejšího faráře u sv. Michala v Olomouci Bedřicha Hoffmanna (rovněž vězně nacismu), který se tak dokonce dostal i před soud. Kleveta ale později svou výpověď odvolal jako vynucenou, což je věrohodné. Zřejmě měly bezpečnostní orgány na faráři Hoffmannovi nějaký zájem, takže donutily i Klevetu vypovídat proti němu.

Hoffmannovi ale údajně tehdy pomohl prezident Zápotocký, takže z nastražené pasti vyvázl. Ve druhém případě Klevetova stíhání (1965) šlo zase o připravenou provokaci od hranického děkana Antonína Bartošíka (ve spolupráci s StB), avšak tak křiklavou, že tehdejší státní soud Klevetu nakonec osvobodil.

Prof. Kleveta se ještě v roce 1968 nakrátko vrátil k akademické činnosti, zemřel však již následujícího roku, 16. května 1969. Příspěvek bude prezentován také při příležitosti výročí padesáti let od úmrtí této osobnosti.

Mgr. NOVOTNÁ Ludmila

Proměny náboženského života v Horšovském Týně - od konce 2. světové války do 50. let 20. století

viz KINKOROVÁ Radka

Ing. arch. OBRTLÍK Jan, Ph.D.

Úplná amputace tradice. Sakrální stavební kultura jako trvalá oběť komunistické perzekuce v letech 1948-1989

Příspěvek dokládá zásadní proměnu tradice české sakrální architektury působením totalitních a antináboženských režimů v průběhu 20. století.

V úvodní části stručně seznamuje s kvalitou i názorovou šíří české sakrální architektury v období mezi světovými válkami. Tato tvorba se profilovala v paralelních názorových prouděch jako funkcionalismus a tradicionalismus a tyto byly nadto také konfesně strukturovány. Jednotlivá architektonická díla pak často obstála i v mezinárodním srovnání. Tato kvalita získávala energii mimo jiné z několik století trvajících lokálních tradic chrámové architektury.

Působením dvou totalit v průběhu 20. století, a z nich především déle trvajících a programově ateistického komunismu, došlo ke dvěma zásadním poruchám přirozeného vývoje v tomto oboru. První poruchou bylo faktické zastavení vzniku nových chrámových staveb, z něhož za celé čtyři dekády vybočuje pouze několik jednotlivých výjimek. Druhou poruchou bylo zastavení výuky a předávání znalostí v této oblasti způsobené perzekučním prostředím na vysokých školách i ve společnosti obecně. Kombinací důsledků uvedených poruch dosahuje kvalita sakrálních staveb vzniklých a vznikajících po roce 1989 relativně nízké úrovně, obzvláště uvážíme-li srovnání s předchozí meziválečnou tvorbou. Toto dvou- až třígenerační manko je reziduem, jehož důsledky pociťujeme až do dnešních dnů jak na straně architektů, tak také na straně zadavatelů staveb v podobě celkově snížené citlivosti vůči sakrální stavební kultuře.

Česká sakrální architektura a fakticky trvajících porušenost její kreativity a tradičního zakotvení představují doklad nesporně negativního vlivu minulého režimu. Svou povahou se jedná o doklad víceméně kvantifikovatelný a současně nepodléhající relativizaci v hodnocení minulosti, která je v poslední době mnohými zkusmo aplikována na některé oblasti života.

Mgr. PÁCHA Martin

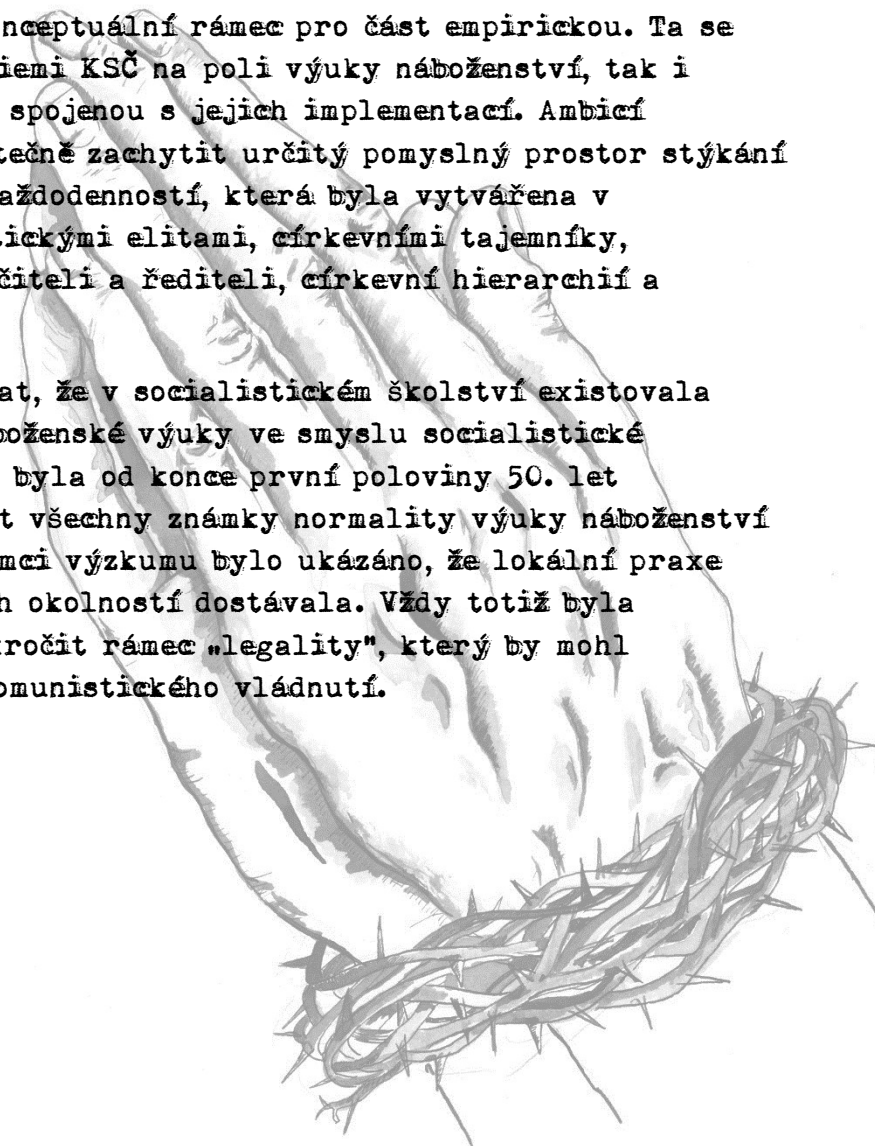
Výuka náboženství aneb stýkání a potýkání katolíků a komunistů v 50. letech 20. století

Okresní školní inspektor před začátkem školního roku 1952 na učitelské konferenci prohlásil, že „jediným světovým názorem na škole prosazovaným je marx-leninský (...) Náboženství jest s tímto názorem v rozporu, proto si učitelé musí sami u sebe tuto otázku vyjasnit. Nejedná se o rozpoutání protináboženského boje, ale jde o to, aby pokrokoví občané neposílali své děti na náboženství.“ Jeho apel byl zřejmě stále na místě, jelikož podle statistik na náboženství v českých zemích docházelo v roce 1952 stále 69,4 % dětí. Právě na tento rozpor mezi deklaracemi a praxí bych se chtěl zaměřit.

Tento příspěvek se snaží osvětlit výuku náboženství v českých zemích v letech 1950–1956 s cílem kontextualizovat vztah mezi nároky komunistické diktatury a životem běžných věřících.

V první části bude předmětem analýza vztahu Komunistické strany Československa a římskokatolické církve v období tzv. třetí republiky, s cílem vytvořit vhodný konceptuální rámec pro část empirickou. Ta se bude zabývat jak strategiemi KSČ na poli výuky náboženství, tak i konkrétní sociální praxí spojenou s jejich implementací. Ambicí příspěvku je alespoň částečně zachytit určitý pomyslný prostor stýkání ideologického nároku s každodenností, která byla vytvářena v komunikaci mezi komunistickými elitami, církevními tajemníky, lokálními funkcionáři, učiteli a řediteli, církevní hierarchií a samotnými věřícími.

Příspěvek se pokusí ukázat, že v socialistickém školství existovala jistá snaha o využití náboženské výuky ve smyslu socialistické výchovy. Tato snaha však byla od konce první poloviny 50. let redukována s cílem omezit všechny známky normality výuky náboženství na minimum. Nicméně v rámci výzkumu bylo ukázáno, že lokální praxe tomuto nároku ne za všech okolností dostávala. Vždy totiž byla limitována snahou nepřekročit rámec „legality“, který by mohl ohrožovat „legitimitu“ komunistického vládnutí.

Mgr. PRCHALOVÁ Jana

„Doufáme, že na celou věc se budete dívat střízlivě a nebudete zbytečně bránit výstavbě Nové Ostravy“ aneb nelehká pozice porubské farnosti v období komunistického režimu

Příspěvek uvedený slovy vedoucího církevního odboru KNV v Ostravě adresované porubskému faráři a děkanu Aloisi Gecovi v dubnu 1955 nastíjí nelehkou pozici porubské farnosti od padesátých do devadesátých let 20. století, především její snahy o rozšiřování a budování nového kostela.

Mgr. RICHTROVÁ Eva, Ph.D.

„Za dobrou vůli přispěti k vytvoření dobrého poměru mezi státem a Vaší řeholí, s níž u nás s určitostí počítáme, Vám srdečně děkujeme a těšíme se na další spolupráci s Vámi.“ Státní „péče“ o řeholnice na příkladu internačního kláštera Broumov

Státnímu úřadu pro věci církevní, zřízenému zákonem č. 217/1949 Sb. ze dne 14. října téhož roku, byla vládním nařízením č. 228/1949 Sb. svěřena normotvorná, řídicí a dozorčí činnost „ve všech věcech církevních a náboženských“, čítaje v to správní kompetence nad řeholemi a kláštery, spolu se správou jejich záležitostí hospodářské a finanční (majetkoprávní, stavební) povahy. Skutečný rozsah a dosah tohoto okruhu působnosti úřadu se začal vyjevovat teprve postupně, od dubna 1950, kdy započalo rušení nejprve mužských, a poté ženských kongregačních domů a klášterů. Vyhláškou č. 351/1950 Ú.l. byl správou majetkových podstat řádů a kongregací, „které neslouží náboženským účelům“, pověřen náboženský fond, od července 1951 označený za Náboženskou matici.

Internace řeholníků a řeholnic v tzv. centralizačních a soustředovacích kláštorech, jakož i konfiskace (a následné další využití-přidělení a účetní likvidace) řeholních majetků byly nejen protiprávní (uskutečňované bez jakéhokoliv právního podkladu), ale též, jak ukazují písemnosti Státního úřadu pro věci církevní i Náboženské matice, mnohdy chaotické, nekoordinované a prováděné tzv. systémem „pokus-omyl“. Původní představy politiků a vysokých státních úředníků narážely na realitu praxe, vyjevovala se nedomyšlenost a mezerovitost ideálně stanovených postupů a koncepcí. Tzv. církevní zákony z roku 1949 a na ně navazující vyhlášky a další právní předpisy zdaleka nezakotvily a neupravily vše, co s jejich praktickým uplatňováním vůči řeholníkům a zejména řeholnicím v následujících desetiletích souviselo.

Příspěvek, který bude mikrosondou do fungování internačního kláštera v Broumově, představí konkrétní problematické okruhy: hledání způsobu organizace a hospodářského zajištění chodu internačního kláštera, řešení financování života ženských řeholních komunit, „péči“ státu o objekty kláštera, tápání při stanovení koncepčního východiska pro další existenci zařízení. Představí způsoby potlačování osobních svobod řeholnic a upozorní na postupný proces jejich dehumanizace, odrážející se nejen v konkrétních krocích a nařízeních, ale i v jazyce dokumentů státních úřadů. Pandánem k písemnostem státní správy budou kroniky některých v Broumově internovaných řeholních komunit.

PhDr. **ŘEHÁČEK Karel**, Ph.D.

Lakomá Barka budovatelkou socialismu? Farní hospodyně a jejich existenční zajištění po roce 1949

Po zaboru církevního majetku se stát zavázal mj. hradit platy a vyplácet dávky sociálního zabezpečení některým duchovním. Problém však nastal s některými dosavadními zaměstnanci far, kteří doposud žili z výnosů z kostelního majetku a s nimiž nové zákony jednoduše nepočítaly. Jednalo se především o farní hospodyně, které zajišťovaly duchovním potřebné zázemí. Příspěvek se s akcentem na vývoj na západě Čech zabývá jejich pracovním i společenským postavením po roce 1949 i tím, co od nich komunistický režim za existenční zabezpečení požadoval. Stala se skutečně tolikrát parodovaná a karikovaná lakomá Barka pokrokovou hospodyní? A mohla se jí stát? A jaké byly jejich skutečné osudy?

PhDr. ThLic. **SKLENÁŘ Michal**, Ph.D. et Ph.D.

Rok 1949 jako zlom ve vývoji české sakrální architektury – příklad nevysloveného důsledku tzv. církevních zákonů

Reglementace fungování římskokatolické církve v Československé a Československé socialistické republice tzv. církevními zákony z roku 1949 měla jak podoby oficiálně deklarované a veřejně známé, tak podoby subtilnější. K nástrojům postupné ateizace společnosti a formám perzekuce církve náležela nucená stagnace v oblasti české sakrální architektury. Obtíže s dokončováním novostaveb kostelů a kaplí nastaly již v době existence protektorátu Čechy a Morava, v poválečném období limitované demokracie se na kontinuální vývoj před rokem 1938 podařilo navázat jen částečně. Radikální zlom pak znamenal nástup komunistického totalitního režimu: v případě římskokatolické církve se jednalo o faktické znemožnění nových realizací. Několik staveb mohlo začít

vznikat teprve v souvislosti s rozvolněním politické situace okolo roku 1968, nastupující režim tzv. normalizace ale rozšíření fenoménu zabránil a farnosti mohly iniciovat vznik nových sakrálních staveb až po roce 1989. Příspěvek představí základní vývojovou linii sakrální architektury římskokatolické církve ve druhé polovině 20. století ve vztahu k českému prostředí a poukáže na příklady dokončených a konsekrovaných realizací v letech 1968–1989 ve vztahu k liturgické reformě II. vatikánského koncilu.

Mgr. SMITKA Jiří

Archiválie vzniklé z činnosti církevních institucí jako předmět znárodnění a restituce

Turbulentní události zlomových let po roce 1948 a poté po roce 1990 zasáhly rovněž dokumenty vzniklé z činnosti původců z oblasti „církevní správy“. Tento příspěvek si klade za cíl zasadit nakládání právě s těmito dokumenty do kontextu společenských změn, jejich přerod v archiválie definované moderními právními předpisy a širší náhled na ně jejich optikou. V neposlední řadě také srovnat dokumenty (archiválie) původců „církevních“ a světských, zejména v souvislosti s uplatněním restitučních nároků po roce 1990.

PhDr. SMOLOVÁ Věra

Poutní místo Svatá Hora po roce 1948

Poutní místo Svatá Hora u Příbrami bylo cílem komunistických represí již v roce 1948, tedy před vydáním proticírkevních zákonů, neboť tehdejší svatohorský představený P. Josef Hynek CSsR stál pevně za arcibiskupem Josefem Beranem. Po vydání zmíněných zákonů tlak na svatohorskou komunitu redemptoristů zesílil. Státní orgány příbramského okresu si ji vybraly jako údajné centrum protistátní činnosti římskokatolické církve, a tak ji postihla všechna politická, právní a personální opatření, která z toho označení plynula. Snaha o likvidaci druhého nejvýznamnějšího duchovního centra Čech vyvrcholila 27. 4. 1978 neúmyslně založeným požárem, který se ale paradoxně stal počátkem jeho celkové stavební obnovy. Svatohorské poutě v přítomnosti Františka kardinála Tomáška v té době byly i opatrnými demonstracemi za náboženskou svobodu. Symbolickým mezníkem se pak stal návrat kongregace Nejsvětějšího Vykupitele na Svatou Horu na jaře 1990.

doc. PhDr. **SOUKUPOVÁ Blanka**, CSc.

Státní úřad pro věci církevní, církevní odbor ministerstva školství a kultury a židovské náboženské společenství: strategie vzájemné komunikace (1949-1989)

Po konsolidaci moci (podzim 1948) přistoupila KSČ k rychlému odstraňování posledního torza poválečné demokracie. K dosažení tohoto kýženého cíle (zhruba do června 1950) a následné absolutní vlády jedné politické strany byl, především proti katolické církvi, vybudován SÚVC (14. říjen 1949), jenž měl prosazovat naplňování tzv. církevní politiky. Později jeho funkce převzal církevní odbor ministerstva školství a kultury (1956). Do jejich agendy spadalo i židovské náboženské společenství, které bylo státními orgány chápáno jako jedna z církví. Ve svém referátu se zaměřím na státní strategii při dohledu a současně propagandistickém využívání židovské náboženské menšiny, na kolektivní portrét typického církevního úředníka a současně na strategie komunikace s vládní mocí ze strany znevýhodněného židovského náboženského společenství. Ve druhém případě se pokusím vykreslit minoritní taktiku na pozadí její historické zkušenosti s vládnoucími režimy i na pozadí její zkušenosti s církvemi v období tzv. druhé republiky a protektorátu. Současně se zaměřím na profilující osobnosti pounorové židovské náboženské reprezentace a její schopnosti komunikace s režimem. V referátu budu obhajovat dvě základní teze: 1. loajalita náboženských představitelů židovské menšiny vůči státu vyplývala ze snahy o záchranu náboženského života (nebo spíše jeho torza, přičemž židovský náboženský život rozrušila především modernizace a prožitek šoa), 2. „zlatá šedesátá“ neznamenała změnu v myšlení představitelů státní církevní politiky, což přispělo k hladkému „návratu“ ke „standardu“ druhé poloviny padesátých let v období tzv. normalizace, 3. i v dusné atmosféře dohledů, zákazů a usměrňování dokázaly některé židovské osobnosti prosadit aktivitu posilující židovskou identitu.

Mgr. **STÁTNÍK Dalibor**, Ph.D.

Spoutané československé pravoslaví

viz MILKO Pavel

Mgr. et Bc. SVOBODOVÁ Lenka

„Věřící s pocitem vděčnosti oceňují náboženskou svobodu v našem státě a také rovnoprávnost církví.“

Menší církve a náboženské společnosti nepředstavovaly pro lidově demokratické zřízení velké ohrožení vzhledem k tomu, že působily jen na nevelký počet obyvatelstva. Přesto nezůstaly bez povšimnutí. Některé z nich nesměly v určitém období svoji činnost vykonávat, např. v letech 1950–1968 řecko-katolická církev, církev adventistů sedmého dne zákaz postihl v období 1952–1956. Rozpuštěna byla Armáda spásy, v roce 1951 i církevní spolky. Zastaveno bylo vydávání některých tiskovin s duchovní tematikou. Státem neuznané církve a náboženské společnosti byly považovány za sekty, okresní církevní tajemníci měli za úkol pátrat po jejich výskytu a zjištěné informace hlásit Státní bezpečnosti. V pravidelných hlášeních o církevně-politické situaci z jednotlivých okresů Pražského kraje v období 1949–1958 se v této souvislosti vyskytují sporadické zmínky např. o spiritistech či svědcích Jehovových. Do kategorie „sekty“ se dostala v roce 1952 též církev adventistů sedmého dne, a to v souvislosti s rozhodnutím politického byra ÚV KSČ o zákazu její činnosti, který byl odůvodněn porušováním zákona č. 241/1948 Sb., o prvním pětiletém hospodářském plánu rozvoje Československé republiky. Cílem příspěvku je připomenout na příkladu této církve existenci minoritních uskupení lidí různého vyznání a náboženského přesvědčení a těžkosti, které musela v padesátých letech minulého století překonávat. Pramenem informací jsou dokumenty z agendy krajského církevního tajemníka Pražského kraje, která je součástí archivního fondu Středočeský krajský národní výbor Praha uloženého ve Státním oblastním archivu v Praze.

doc. Mgr. ŠEBEK Jaroslav, Ph.D.

Proměny české církevní situace po roce 1989

Tématem vystoupení budou reflexe polistopadového vývoje českých církví, jejich etablování se v demokratických poměrech a úspěšné projekty, které se z jejich iniciativy podařilo realizovat, zejména na poli ekumenické spolupráce a rozvoje česko-německých vztahů. Stejně tak budou zmíněny problémy, které často plynuly z toho, jak církve obtížně hledaly svou novou, postkomunistickou identitu. A jako třetí okruh příspěvku budu pojednávat o problémech, které se generovaly v rámci vztahu církve a státu a souvisely často s dopady komunistické éry.

Mons. prof. ThDr. **ŠTURÁK Peter**, PhD.

Gréckokatolícka cirkev v Československu v kontexte spoločensko-náboženskej situácie v rokoch 1945–1950

V kontexte mocenských pohybov po druhej svetovej vojne, ktorých výrazom sa stalo začlenenie Československa do tzv. sovietskej sféry vplyvu, všetky cirkvi začali pociťovať rôzne formy útlaku a perzekúcií zo strany štátnej moci. Gréckokatolícka cirkev v bývalom Československu v danom období zachytila ako prvá priamy likvidačný zámer totalitnej moci, ktorý vyvrcholil jej likvidáciou v apríli v roku 1950.

Mgr. **TESAŘ Petr**

„Křížová cesta“ – seriál Třicet případů majora Zemana jako obraz státní církevní politiky vůči ženským řeholím

Ústřední redakce armády, bezpečnosti a brannosti Československé televize natočila v letech 1974–1979 úspěšný seriál Třicet případů majora Zemana, který sleduje kariéru příslušníka SNB Jana Zemana. Na jeho osudech byly demonstrovány a interpretovány dějiny Československa od roku 1945 do roku 1973. Díl Křížová cesta si bere na mušku státní církevní politiku vůči ženským řeholím. Cílem příspěvku je rozklíčovat pravdu a lež, potažmo neuskutečněné touhy komunistického režimu při řešení otázky řeholnic v Československu.

PhDr. **TOMEK Prokop**, Ph.D.

Osobnost kněze Bruno Sklenovského jako příklad perzekuce i odporu katolické církve během čtyřiceti let

Příspěvek je věnován osobnosti P. Bruno Sklenovského (1919–1993), oběti jednoho z prvních otevřených perzekučních kroků proti katolické církvi v červnu 1949. Sklenovského život je současně názorným příkladem kněze, který nikdy nedělal s mocí kompromisy.

Jako tajemník arcidiecézní Katolické akce v Olomouci byl 15. června 1949 zatčen a posléze odsouzen na devět let vězení. V rámci uměle sestavené skupiny kněží a laiků měl představovat spojení mezi biskupy a papežskou internunciaturou v Praze. Právě na jaře 1949 došlo k prvnímu zjevnému střetu kampaní za vytvoření budoucí církve „pokrokových katolíků“ – tzv. Katolické akce. Změny sestavení skupiny i vývoj případu ukazují zajímavé souvislosti vývoje taktiky komunistů ve snaze o ovládnutí katolické církve v období let 1949–1950. Vyšetřování i

výkon trestu P. Sklenovského je ukázkou brutálních metod Státní bezpečnosti i Správy nápravných zařízení. Na konci šedesátých let se Sklenovský aktivně zapojil do Dřla koncilové obnovy, snažil se o svoji rehabilitaci a nějaký čas mohl legálně vykonávat své kněžské povolání. Po ztrátě státního souhlasu využíval v sedmdesátých a osmdesátých letech řady neortodoxních metod pro podporu života církve. S využitím zahraniční pomoci zajišťoval pro kněze i řeholnice nákupy osobních vozidel, dodávky nedostatkových léků a šířil katolický samizdat. Po listopadu 1989 se P. Sklenovský ještě svobodně vrátil do kněžské služby. Stal se duchovním správcem na Osoblažsku. Závěr života strávil u sester Boromejek v Městě Albrechticích, kde také 12. ledna 1993 zemřel.

P. prof. JUDr. **TRETERA Jiří** Rajmund OP

Nová právní situace věřících a církví v ČSR v letech 1948–1950

Změny v postavení věřících a církví po puči z února 1948: zásahy akčních výborů Národní fronty, omezení katolického tisku, nová pozemková reforma a majetkoprávní zásahy s ní spojené, vágní ustanovení Ústavy z 9. května 1948, zneužití recipovaného trestního práva a vytvoření nového trestního práva, jiné zásahy tzv. právnícké dvouletky. Trestní i mimoprávní zásahy proti aktivním věřícím. Přepadení orelských organizací. Pokusy komunistické strany a vlády o zdánlivý dialog s katolickou církví. Ukončení zdánlivého dialogu po odhalení odposlouchávacího zařízení v Dolním Smokovci. Založení nekanonické tzv. Katolické akce. Zásahy proti četbě pastýřského listu biskupů. Rychlá příprava nových zákonů o církvích z října 1949 a podivnosti okolo jejich přijetí. Odcizení církevních matrik, rychlé nabytí účinnosti zákona o právu rodinném a zavedení povinného civilního sňatku. Nesourodý vztah právní úpravy z října 1949 a hlavních proticírkevních zásahů z roku 1950: neprávní likvidace mužských řeholí i řeckokatolické církve v dubnu 1950, částečná likvidace a reorganizace studia teologie v následujících měsících, neprávní zásahy proti ženských řeholím a osobní svobodě řeholnic. Protiprávní zbavení osobní svobody církevních představitelů a jejich nezákonná internace. Způsobení materiálních a lidských škod církvím protiprávním a neprávním postížením jejich věřících.

prof. PaedDr. ThLic. WEIS Martin, Th.D.

Českobudějovický biskup Josef Hlouch a tzv. církevní zákony

Českobudějovický biskup Josef Hlouch, který byl v pořadí devátým diecézním biskupem v letech 1947-1972, byl jednou z obětí aplikace tzv. církevních zákonů 1949 na život katolické církve. V referátu budou vzhledem k vymezenému časovému prostoru pro příspěvek dokumentovány na archivních materiálech a svědectví pamětníků ty nejdůležitější okamžiky z jeho působení a biskupském stolci. Bude vzpomenuo kupříkladu zřízení Státního úřadu pro věci církevní v Praze a jednání jeho nejvyšších představitelů s diecézním biskupem Josefem Hlouchem, snahy biskupa Josefa Hloucha o formulování vlastního slibu věrnosti státu, formou sondy do archivních dokumentů jihočeského regionu přiblíží pracovní náplň krajských a okresních církevních tajemníků i to jak se jim kladené úkoly dařilo či nedařilo plnit, a jak na jejich práci reagoval diecézní biskup Josef Hlouch. Přiblížen bude i obraz náboženského života českobudějovické diecéze, tak jak jej předkládala veřejnosti komunistická propaganda a na vybraných příkladech budou konfrontovány informace z Věstníku katolického duchovenstva, vydávaného Státním úřadem pro věci církevní s realitou dle svědectví archivních dokumentů jihočeského regionu. Dokumentovány budou i proměny vztahu mezi státní mocí v letech tzv. pražského jara a posléze v letech tzv. normalizace a to se zřetelem na dopad aplikování tzv. církevních zákonů na život, působení a ve svém důsledku i nekrvavou mučednickou smrt biskupa Josefa Hloucha.

Poznámky:

